

Я. С. ЯКУБОВСЬКИЙ

аспірант кафедри управління та адміністрування
КЗВО «Вінницька академія безперервної освіти»
ORCID: 0009-0002-0431-0017

ТЕОРЕТИЧНІ ПІДХОДИ ДО ФОРМУВАННЯ ТРАНСФОРМАЦІЙНОЇ МОДЕЛІ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА В ДЕРЖАВІ

У даній роботі проведені теоретичні дослідження в контексті формування моделі трансформації громадянського суспільства, що є безперервним і динамічним процесом, який змінюється від одного суспільства до іншого. Дослідження доводить, що формування зазначеної моделі відбувається під впливом унікальних історичних, політичних, соціальних та культурних факторів, які впливають на громадянське суспільство та вимушують його розвиватися, згідно засад демократичного врядування, соціальної справедливості та прав людини. Визначено базові елементи трансформації громадянського суспільства в Україні, до них віднесено: зміни політичних процесів, які полягають у зміцненні демократії, правової держави та суспільного розвитку; підвищення громадянської активності через доручення громадян до різних громадських рухів, волонтерських організацій і проектів, спрямованих на допомогу пораненим військовим, біженцям та ветеранам; медіа та інформаційний простір, який став ключовим інструментом для формування громадської думки і мобілізації громадян; соціокультурні зміни, які спрямовані на національну ідентичність та сприяють підвищенню рівня патріотизму; міжнародна підтримка, яка складається з отриманням допомоги від міжнародних партнерів у військовому, гуманітарному та економічному відношенні.

На основі досліджень закордонних та вітчизняних науковців виявлені основні складові сучасній моделі громадянського суспільства. В дослідженні визначено, що до складових української моделі необхідно віднести: соціальний капітал, засади демократії та правової держави, розвиток спільнот і глобальну інтеграцію. Підсумком дослідження є твердження, що результативність та ефективність трансформації моделі громадянського суспільства залежить від дієвості зазначених складових моделей, що визначається на основі нормативно-правового забезпечення та реалізації організаційних інструментів публічного управління.

Ключові слова: громадянське суспільство, трансформація, модель громадянського суспільства, соціальний капітал, демократія, свобода, закон.

YA. S. YAKUBOVSKYI

Postgraduate Student at the Department of Management and Administration
Public Higher Educational Establishment
“Vinnytsia Academy of Continuing Education”
ORCID: 0009-0002-0431-0017

THEORETICAL APPROACHES TO FORMING TRANSFORMATION MODEL OF CIVIL SOCIETY IN THE STATE

In this work, theoretical studies were conducted on the formation of a model transformation of civil society, which is a continuous and dynamic process that changes from one society to another. The study proves that the formation of the specified model takes place under the influence of unique historical, political, social and cultural factors that influence civil society and force it to develop, according to the principles of democratic governance, social justice and human rights. The basic elements of the transformation of civil society in Ukraine are defined, they include: changes in political processes, which consist in strengthening democracy, the rule of law, and social development; increasing civic activity through the assignment of citizens to various social movements, volunteer organizations, and projects aimed at helping wounded military personnel, refugees, and veterans; media and information space, which has become a key tool for forming public opinion and mobilizing citizens; sociocultural changes aimed at national identity and contribute to increasing the level of patriotism; international support, which consists of receiving assistance from international partners in military, humanitarian and economic terms.

Based on the research of modern foreign scientists, the main components of the modern model of civil society have been identified. The study determined that the components of the Ukrainian model should include: social capital, the principles of democracy and the rule of law, community development, and global integration. The conclusion of the study is the statement that the effectiveness and efficiency of the transformation of the post-war model of civil society depends on the effectiveness of the specified component models, which is determined on the basis of regulatory and legal support and the implementation of organizational tools of public administration.

Key words: civil society, transformation, civil society model, social capital, democracy, freedom, law.

Постановка проблеми

Події, які відбуваються в Україні під впливом військової агресії з боку російської федерації вимагають не лише відновлення економіки держави, а перш за все побудову новий моделі громадянського суспільства України, що дозволить сформуванню демократичній та здатній до ефективного розвитку соціуму. Трансформаційні перетворення громадянського суспільства в повоєнний період є складним і багатограним завданням, яке потребує ретельного дослідження існуючих моделей та формування власної української моделі, яка буде включати такі складові як соціальний капітал, демократія і правова держава, розвиток спільнот і глобальна інтеграція. Результативність та ефективність такої моделі буде залежить від спільних зусиль держави, громадянського суспільства та міжнародних партнерів.

Принагідно зауважимо, що трансформація громадянського суспільства стосується процесу фундаментальних змін всередині громадянських і соціальних організацій суспільства, інститутів і норм, під впливом внутрішніх так зовнішніх факторів.

Аналіз останніх досліджень та публікацій

Питання формування громадянського суспільства, а також взаємодії інститутів громадянського суспільства з державою досліджували такі науковці як А. Ващенко, О. Власюк, О. Вольська, М. Гурицька, І. Лопушинський, В. Рихлік, В. Філіппова, Ю. Шмига та інші. Проте пошук напрямів формування громадянського суспільства потребує більш детального теоретичного осмислення практичних аспектів необхідності трансформації української моделі громадянського суспільства, що і зумовило актуальність обраної теми.

Формування мети дослідження

Опираючись на існуючі теоретичні дослідження визначити складові моделі повоєнної трансформації громадянського суспільства держави, які будуть сприяти її результативності, ефективності та дієвості.

Викладення основного матеріалу дослідження

Як показує аналіз наукових джерел, громадянське суспільство є об'єктом дослідження широкого кола науковців, які розглядали громадянське суспільство з різних позицій та думок. Так Д. Батлер досліджувала взаємозв'язок між громадянським суспільством і питаннями ідентичності. У своїх дослідженнях авторка наголошує про дієвість суспільства тільки в тому випадку, коли вся його дія спрямована на розвиток ідентичності його членів [1, 2]. У продовження дослідження цього напрямку, Н. Фрайзер у своїх наукових працях розширює положення теорії соціальної справедливості, досліджуючи механізми розвитку ідеї негативного впливу соціальної нерівності на індивідів та групи [3].

Питання розвитку громадянського суспільства також вирішує у своїх дослідженнях Ф. Фукуяма. Відомий дослідник актуалізує ідею завершення боротьби за ідеологічну перевагу, що призведе до формування нового громадянського суспільства [4]. Серед іншого, заслуговує уваги його позиція відносно подій в Україні, які він розглядає як можливість ефективного реформування українського суспільства «згори до низу» [5, 6].

Далі при побіжному розгляді зарубіжних робіт можна відмітити дослідження А. Сена, який детально розглянув питання соціальної справедливості, включаючи роль громадянського суспільства у боротьбі з бідністю при цьому він не дуже наполягав на роль органів влади у формуванні громадянського суспільства.

Також варто зробити акцент на працях А. Мак Інтайр та А. Еціоні, які згадує Н. Фрайзер. Проведений дослідником аналіз засвідчив, що автори пропонують вирішувати проблеми громадянського суспільства за допомогою формування системи цінностей та етичних норм [3].

Вітчизняна наука також опікується дослідженнями теми громадянського суспільства. Так, питанню формування національної моделі громадянського суспільства приділяє увагу Б. Андришок [7, с. 4], який вважає події помаранчевої революції початковим етапом формування активної громадянської позиції українського суспільства, як незалежного політичного суб'єкта, що визначається певними стандартами політичної поведінки і культури, які додали до політичного процесу справжні громадянські, демократичні цінності і моделі.

Формуванню громадянського суспільства через призму профспілок присвятив свої дослідження В. Цвих. Автор доводить важливість процесу формування активної громадянської позиції у професійних колективах сучасних підприємств [8].

Ми поділяємо погляди О. Власюка, який досить докладно виділяє сутність рис українського соціуму, що впливають на громадянське суспільство. До таких автор відносить етнічні, економічні, культурні, духовні, наукові, ресурсні риси [9].

Також, при аналізі останніх досліджень та публікацій пов'язаних з формуванням української моделі варто зазначити думку М. Гурицької, В. Рихлік та Ю. Шмига, які підкреслюють необхідність формування сучасної моделі громадянського суспільства, що буде діяти на принципах демократії, справедливості, співпраці суспільства та влади [10, с. 55].

Взагалі, на думку А. Ващенка, під моделлю слід розуміти спрощення або абстрактне уявлення реального об'єкту, системи, процесу або явища, котра створюється з метою дослідження, аналізу, пояснення або передбачення реальних явищ або процесів. [11, с. 25]. З приводу цього, формування моделі громадянського суспільства

буде спрямовано на усвідомлення її абстрактного визначення. Іншими словами, завдання полягає в тому, щоб з'ясувати складові, ефективна взаємодія яких приведе до результативності та дієвості моделі. З приводу цього, дослідимо існуючі моделі громадянського суспільства.

Перша модель, риси якої можна застосувати до української моделі є модель «соціального капіталу». Зазначена модель найбільш розповсюджена, вона базується на ідеї, що суспільство має ресурси у вигляді взаємовідносин, довіри і спільної діяльності, які можна мобілізувати для соціального розвитку. Ядром її є соціальний капітал, розвиток якого стимулюється державою та бізнесом.

Друга модель демократії та правової держави можна застосувати до трансформаційних перетворень, тому що вона розглядає механізм створення ефективних і незалежних від влади інституцій, діяльність яких спрямовується на зміцнення громадянського суспільства. Зазначена модель представляє собою два ключові підходи до організації і функціонування сучасного суспільства і політичної системи, які ґрунтуються на демократичних принципах та суспільних цінностях, що застосовуються у багатьох сучасних демократичних державах.

Наступна модель спрямована на розвиток спільнот та полягає у підтримці з боку владних структур, місцевих ініціатив, спільнотних груп і організацій, які мають здатність самостійно приймати рішення і вирішувати проблеми на рівні спільноти. Модель знайшла свого застосування на локальному рівні управління.

Четверта модель це модель глобальної інтеграції, яка передбачає активну участь держави у міжнародних організаціях і міжнародних проектах, що сприяють обміну досвідом і ресурсами для підвищення стабільності і розвитку.

На основі дослідження існуючих моделей громадянського суспільства можемо побудувати абстрактну модель (рис. 1), основним складовими якої є блоки:

- перший блок – центральним елементом зазначеної моделі є громадянин, які є основними учасниками і акторами в цій моделі;
- другий блок моделі це: громадські організації, активісти, волонтери, громадські форуми тощо;
- зв'язуючи блоком є взаємодія, співпраця та партнерства між різними групами громадянського суспільства;
- динамічність моделі демонструють різні способи участі громадян у громадянському суспільстві, такі як голосування, акції, петиції тощо;
- основою моделі є система громадських цінностей, які формуються на принципах демократії, співпраці, захисту прав людини та свободі слова.

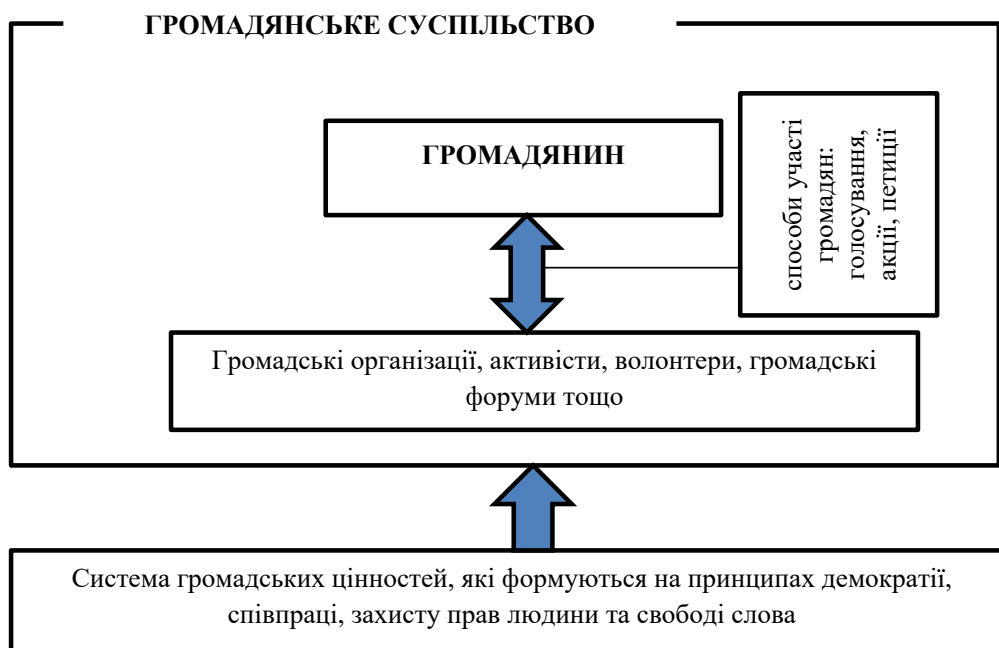

Рис. 1. Абстрактна модель громадянського суспільства.

Отже, вважаємо що основна сутність громадянського суспільства полягає у забезпеченні прав та свобод громадян з боку інституційної складової сучасної системи публічного управління. Це служить наочним доказом, що центральне місце у будь якій моделі займає громадянин, якому держава гарантує захист його прав та свобод.

Українська модель громадянського суспільства повинна бути трансформована та включати в себе такі складові як:

- розвиток соціального капіталу, якій дозволить сформувати дієвого активного громадянина з чіткою громадянською свідомістю, що буде основою для розбудови моделі повоєнної трансформації;
- розвиток демократії та захист прав громадян, який дозволить удосконалити існуючу систему захисту та дотримання принципу демократії та правової держави;
- розвиток спільнот буде спрямований на розробку дієвого механізму підтримки громадськості на державному, регіональному та локальному рівні, та буде сприяти активному залученню членів громадянського суспільства до прийняття рішень на всіх рівнях публічного управління;
- розвиток глобальної інтеграції дозволить ввести політику прозорості та активної участі українського громадянського суспільства у вирішенні проблем глобального характеру.

Отже, результативність та ефективність української моделі громадянського суспільства будуть залежить від дієвості зазначених складових, яка полягає у створенні необхідного нормативно – правового підґрунтя та організаційних інструментів, які допоможуть забезпечити функціонування складових моделі, що дозволить кожному члену суспільства жити на основі демократичних засад правової держави.

Висновки

Враховуючи викладене, можна стверджувати, що трансформація громадянського суспільства є безперервним і динамічним процесом, який змінюється від одного суспільства до іншого. Його формують унікальні історичні, політичні, соціальні та культурні фактори кожної країни чи регіону. Оскільки громадянське суспільство продовжує розвиватися, його роль у формуванні демократичного врядування, соціальної справедливості та прав людини залишається життєво важливою. Виходячи з цього, формування моделі повоєнної трансформації громадянського суспільства держави є складним і багатограним завданням, вирішення якого дозволить створити дієве та демократичне громадянське суспільство. Врахування таких складових, як соціальний капітал, демократія і правова держава, розвиток спільнот і глобальна інтеграція, може сприяти успішній трансформації та відновленню громадянського суспільства після війни. При цьому успіх такої трансформації вимагає спільних зусиль держави, завдяки застосуванню механізмів трансформації, громадянського суспільства через усвідомлення кожного члена суспільства важливості своєї громадянської позиції та міжнародних партнерів, які своїми діями будуть сприяти позитивним трансформаційним змінам українського громадянського суспільства.

Список використаної літератури

1. Батлер Дж. Перформативність, прекарність та сексуальна політика. Образ, тіло, порядок. Гендерні дослідження в міждисциплінарному спектрі : антологія. Пер. з англ. та нім.; за ред. К. Міщенко, С. Штретлінг. Київ : Медуза, 2014. 210 с.
2. Butler, J. Gender Trouble: Feminism and the Subversion of Identity. New York: Routledge. 2004. 272 p.
3. Fraser N. Recognition without Ethics? Theory, Culture and Society. 2001. No 2-3. P. 43-55.
4. F. Fukuyama The End of History and the Last Man. Free Press. 1992. 215 p.
5. Френсіс Фукуяма розповів, як Україна може використати вразливість росії URL: <https://www.radiosvoboda.org/>
6. Україна є джерелом натхнення для всього вільного світу URL: [https://www.pravda.com.ua/\(accessed 12 September 2023\)](https://www.pravda.com.ua/(accessed 12 September 2023))
7. Андрусюк Б. 17 днів, які потрясли світ. Громадянське суспільство як реальність. Голос України. 2005. № 12, С. 4.
8. Цвих В. Ф. Профспілки у громадянському суспільстві: теорія, методологія, практика. К. ВПЦ «Київський університет», 2002. 376 с.
9. Власюк О.С., Крисаченко В.С., Степико М.Т. Український соціум. К.: Знання України, 2005 р. 235 с.
10. Гурицька М. С., Рихлік В.А., Шмига Ю.І. Особливості становлення громадянського суспільства та інформаційного суспільства в сучасній Україні. Гілея: науковий вісник. 2019. Вип. 146(3), С. 54-59.
11. Ващенко А. Моделі взаємодії громадянського суспільства та держави в концепціях представників англо-американських представників політичної традиції. Політичні інститути та процеси. 2018. Випуск 4, С. 25-32.
12. Дугінець Г., Ніжейко К. Роль української громадянської платформи у протистоянні російській пропаганді в ЄС. Матеріали міжнародної науково-практичної конференції. «Міжнародний історичний досвід повоєнної реконструкції економіки: уроки для України». Київ, 2023 р. 125 с. URL: <http://ief.org.ua/wp-content/uploads/2023/05/Mizhnar-istor-dosvid-povojen-rekonstrukcii-uroky-dla-Ukrainy.pdf/>
13. Новак І. Роль соціального діалогу в повоєнному відновленні гідної праці. Матеріали міжнародної науково-практичної конференції. «Міжнародний історичний досвід повоєнної реконструкції економіки: уроки для України» Київ, 2023 р. 125 с. URL: <http://ief.org.ua/wp-content/uploads/2023/05/Mizhnar-istor-dosvid-povojen-rekonstrukcii-uroky-dla-Ukrainy.pdf/>
14. Громадянське суспільство України: реалії та пошук ідеальної моделі розвитку URL: <https://gurt.org.ua/articles/10301>

References

1. Butler J. (2014) *Performatyvniŝt', prekarniŝt' ta seksual'na polityka. Obraz, tilo, poriadok. Henderni doslidzhennia v mizhdystsyplinarnomu spektri : antolohiia*. Per. z anhł. ta nim.; za red. K. Mischenko, S. Shtretlinh [Performativity, precarity and sexual politics. Image, body, order. Gender studies in the interdisciplinary spectrum: an anthology.]. Kyiv, Meduza, 2014. 210 p. [in Ukraine]
2. Butler, J. (2004) *Gender Trouble: Feminism and the Subversion of Identity*. New York, Routledge, 2004. 272 p. [in English]
3. Fraser N. (2001) Recognition without Ethics? Theory, Culture and Society. 2001, no. 2-3. pp. 43-55. [in English]
4. F. Fukuyama (1992) *The End of History and the Last Man*. New York, Free Press, 1992. 215 p. [in English]
5. Frensis Fukuiama rozpoviv, iak Ukraina mozhe vykorystaty vrazlyvist' rosii [Francis Fukuyama told how Ukraine can use Russia's vulnerability] URL://www.radiosvoboda.org/ [in Ukraine]
6. Ukraina ie dzherelom natkhnennia dlia vs'oho vil'noho svitu [Ukraine is a source of inspiration for the entire free world] URL: <https://www.pravda.com.ua/> [in Ukraine]
7. Andresyuk B. (2005) 17 dnev, iaki potriasly svit. Hromadians'ke suspil'stvo iak real'nist' [17 days that shook the world. Civil society as a reality]. *Holos Ukrainy*. 2005, no. 12. p. 4. [in Ukraine]
8. Tsvih V. F. (2003) *Profspilky u hromadians'komu suspil'stvi: teoriia, metodolohiia, praktyka* [Trade Unions in Civil Society: Theory, Methodology, Practice] K, Kyiv University of Ukrainian Orthodox Church, 2002. 376 p. [in Ukraine]
9. Vlasjuk O.S., Krysachenko V.S., Stepiko M.T. (2005) *Ukrains'kyj sotsium* [Ukrainian society]. K.: Knowledge of Ukraine, 2005. 235 c. [in Ukraine]
10. Hurytska M.S., Ryhlik V.A., Shmyga Y.I. (2019) *Osoblyvosti stanovlennia hromadians'koho suspil'stva ta informatsijnoho suspil'stva v suchasnij Ukraini* [Peculiarities of the formation of civil society and information society in modern Ukraine] *Hileia: naukovyj visnyk*, 2019, no 146(3). pp. 54-59. [in Ukraine]
11. Vashchenko A. (2018) *Modeli vzaiemodii hromadians'koho suspil'stva ta derzhavy v kontseptsiiakh predstavnykiv anhlo-amerykans'kykh predstavnykiv politychnoi tradytsii*. [Models of interaction between civil society and the state in the concepts of representatives of the Anglo-American political tradition]. *Politychni instytuty ta protsesy*, 2018, no 4. pp. 25-32. [in Ukraine] DOI 10.24195/2414-9616-2018-4-25-31
12. Duginets G., Nizheyko K. (2023) *Rol' ukrains'koi hromadians'koi platformy u protystoianni rosijs'kij propahandi v YeS* [The role of the Ukrainian civil platform in opposing Russian propaganda in the EU] *Materialy mizhnarodnoi naukovo-praktychnoi konferentsii. «Mizhnarodnyj istorychnyj dosvid povoiennoi rekonstruktsii ekonomiky: uroky dlia Ukrainy»* Kyiv, 2023. 125 p. URL: <http://ief.org.ua/wp-content/uploads/2023/05/Mizhnar-istor-dosvid-povojen-rekonstrukcii-uroky-dlia-Ukrainy.pdf> / [in Ukraine]
13. Novak I. (2023) *Rol' sotsial'noho dialohu v povoiennomu vidnovlenni hidnoi pratsi*. [The role of social dialogue in the post-war restoration of decent work] *Materialy mizhnarodnoi naukovo-praktychnoi konferentsii. «Mizhnarodnyj istorychnyj dosvid povoiennoi rekonstruktsii ekonomiky: uroky dlia Ukrainy»* Kyiv, 2023. 125 p. URL: <http://ief.org.ua/wp-content/uploads/2023/05/Mizhnar-istor-dosvid-povojen-rekonstrukcii-uroky-dlia-Ukrainy.pdf> [in Ukraine]
14. *Hromadians'ke suspil'stvo Ukrainy: realii ta poshuk ideal'noi modeli rozvytku* [Civil society of Ukraine: realities and the search for an ideal model of development] URL: <https://gurt.org.ua/articles/10301/> [in Ukraine]